

Az ifjúság és a Honismereti mozgalom Fejér megyében¹

Fejér megye Tanácsának kezdeményezésére és támogatásával az utóbbi másfél évtizedben diákok és kulturális-művészeti körökben működő felnőttek számára nyaranként tábort rendeznek. A honismereti táboron kívül még olvasó-, magyar nyelvi, képzőművészeti, amatőrfilmes-, nemzetiségi olvasó-, népitáncos- és klubvezetőtáborról tudok, de 1982 nyarán külön a cigány tanulók számára is rendeztek olvasótáborot.

A honismereti tábor munkája a székesfehérvári István király Múzeum szervezésében 1976 óta folyamatos, így beszámolóm az eddigi hét tábor tapasztalataira épül. Célunk évek óta az, hogy elméleti és gyakorlati ismereteket nyújtson a Honismereti mozgalomban, a helytörténeti, néprajzi szakkörökben, valamint a székesfehérvári és a dunaujvárosi múzeumi ifjúsági klubokban tevékenykedő diákoknak. A tábor résztvevői elsősorban középiskolások, kisebb számban szakmunkás- és általános iskolai tanulók. Évente 40–60 olyan diákot hívunk meg, akik az iskolai, múzeumi, levéltári honismereti szakkörökben végzett munkájuk vagy sikeres néprajzi, újkortörténeti pályamunkáik alapján azt kiérdemelik. Táborozóink elsősorban Fejér megyeiek, a székesfehérvári, dunaujvárosi, móri, bicskei, pusztaszabolcsi, sárbovárdi középiskolák tanulói. Mivel a székesfehérvári tanintézetekben (pl. a malomipari, mezőgazdasági, gép- és híradásipari, építőipari szakközépiskolákban és a szakosított tantervű gimnáziumokban) Fejér megyén kívüli területekről érkezett diákok is tanulnak, ezért táborunkban mindig akadt néhány, más megyéiből való diák is.

A tábor programjában előadások, terepkiutak, filmvetítés, kirándulások szerepeltek. Ezek arányát a tábor helye is meghatározta, de évek során a súlypont a terepkiutak felé toldott el. *A bevezető előadások rendszeresen a tábor helyének, tágabb környékének helytörténetével, néprajzával ismertették meg a résztvevőket* (pl.: A Velencei-hegység, a Vértes, a Mezőföld története, néprajza). A tábornyitó után *honismereti sétát* tettünk a községben, lehetőleg helyi vezetővel. Külön előadásokban foglalkoztunk a *honismereti kutatómunka módszereivel, témáival, ismerkedtünk a kérdőívekkel*. E bevezető foglalkozások során beszélgettünk meg a néprajzi és az újkortörténeti adatgyűjtés témáit, alakítottuk ki a 2–7 fős gyűjtőcsoportokat. A környék helytörténetét, néprajzát bemutató és a gyűjtésre felkészítő foglalkozásokat minden esetben a táborvezetőség tagjai tartották. Ők irányították a gyűjtést is, egy-egy egyetemi hallgató vagy főiskolás részvételével.

Minden évben *tájékoztattuk a tábor résztvevőit Fejér megye honismereti irodalmáról*. A legfontosabb könyveket magunkkal visszük az István király Múzeum könyvtárából, ezek a táborban kölcsönözhetők. Megismertetjük a táborlakókat a székesfehérvári és a dunaujvárosi múzeumokban működő ifjúsági klubok munkájával, rendezvényeivel. A tábor hatására közülük sokan tagjaivá válnak a múzeumi ifjúsági kluboknak.

Az előadások másik csoportja valamilyen évfordulóhoz vagy egy izgalmas történeti problémához kapcsolódott minden évben. Ezeket az előadásokat meghívott szakemberek tartották. Így Kállay István a mohácsi csatáról, Farkas Gábor a Rákóczi-szabadságharcról, Erdős Ferenc az 1848-as forradalomról beszélt. *Kiemelt témaként* foglalkoztunk egy-egy tábor során a földrajzinév-gyűjtés, a műemlékvédelem, a nemzetiségi honismeret, a bontás alatt álló városrészek kutatása, a kivándorlás, a történeti néphagyomá-

¹ Elhangzott a Magyar Néprajzi Társaság szakosztályülésén, 1983. február 17-én (Szerk):

nyok kérdésével. Az előadásokat múzeumi, levéltári, kutatóintézeti szakembereken kívül helyi tanárok, helytörténeti kutatók vagy – előzetes felkészítés alapján – maguk a diákok tartották.

Táborunk szervezését, szakmai vezetését 1976 óta az István Király Múzeum munkatársai: Csertő Erika népművelő, Demeter Zsófia történetész muzeológus, Frigyk Katalin könyvtáros és Lukács László néprajzos muzeológus végzik. A táborvezetés munkájába mindig igyekeztünk egy helyi pedagógust, helytörténeti kutatót, népművelőt is bevonni, akik rendszerint a saját szakkörükkel együtt vettek részt a táborban. Felkerestük a helyi iskolai, egyházi gyűjteményeket, műemlékeket, templomokat, kastélyokat, temetőket, fontosabb intézményeket, üzemeiket is. A helyi kutatók (pl. nyugdíjas pedagógusok, helytörténeti gyűjtemények létrehozói) nemcsak előadásaikkal, hanem adatközlők felderítésével, gyűjteményük bemutatásával, vagy helyismeretükkel is segítették a tábor munkáját. Rövid megemlékezésekben felidéztek a tábor helyének híres szülőiteit (pl. Móron Wekerle Sándor miniszterelnököt, aki helytörténeti kutató is volt).

Az esti filmvetítések során a székesfehérvári filmtárból kölcsönözhető történelmi, néprajzi és műemlékvédelmi filmeknek kívül a Fejér megyei Művelődési Központ filmstúdiója és az István király Múzeum által készített néprajzi filmeket is levetítettük.

Rendszerint két kirándulást szerveztünk. Közülük az egyik hosszabb gyalogtúra volt (pl. Velencéről Nadap–Sukoró–Pákozdra a Velencei-hegységen keresztül, vagy Mórról a csókakői várhoz), a másik egy egész napos kirándulás busszal vagy vonattal. Igyekeztünk olyan célpontokat kiválasztani, ahova sem az iskolával, sem a szülőkkel nem jutnak el a tanulók, s amelyek ugyanakkor honismereti szempontból figyelemre méltóak. Így Velencéről Kápolnásnyék–Martonvásár–Válra, illetve Csákvár–Móra, Enyingről Cece–Simontornya–Szekszárd–Gemencre, Mórról Zirc–Bakonybél–Pápara, Bicskéről Zsámbék–Esztergom–Visegrád–Szentendrre, Pusztaszabolcsról vonattal Bajára, illetve a budai várnegyedbe kirándultunk. A táborok során néhány különleges élményben is részesültek a résztvevők. Ezek közé tartozik egy egész napos hajókirándulás a Velencei-tavon, ahol öreg halászkok ismertettek meg bennünket a halászat módszereivel, a tó földrajzi neveivel. Egy egész napot töltöttünk az eocénprogram keretében megnyitott Bicske környéki szénbányák egyikében, a csordakúti bányauzsemben. Itt a bánya geológusának és főmérnökének vezetésével ismerkedtünk a föld alatti fejtéssel.

A táborok programjának évek óta legfontosabb és legsikeresebb része az újkortörténeti és a néprajzi gyűjtés. Előre megbeszéltem témákban, kérdőívek segítségével, kis csoportokban gyűjtöttek a diákok. A témákat a tábor rendezésének helye határozta meg. Például Móron 1980-ban a szőlőművelés, a méhészet, a népviselet, a népszokások, a szakrális emlékek és az 1848-as hagyományok; Pusztaszabolcson 1982-ben az uradalom története, a cselédség, a mezőföldi juhászat, a faluba való bevándorlás, a házicselédek élete, a világháborús emlékek, a népszokások, a vasútépítés hatása a település fejlődésére témákban gyűjtöttünk. A gyűjtés témájának megbeszélése után ismertettük a néprajzi és nyelvjárási, valamint az újkortörténeti pályázati felhívásokat, újkortörténeti és néprajzi tárgyak, régi fényképek felderítésére is biztattuk a diákokat. A táborzárásra valamennyi csoport fel is dolgozta a gyűjtött anyagot: egy-egy tábor nyomán 12–17 dolgozat került a székesfehérvári István király Múzeum adattárába. Közülük a megfelelő színvonalúak a néprajzi és nyelvjárási, illetve az újkortörténeti pályázaton is részt vettek. A felderített tárgyak és archív fotók is a múzeum gyűjteményét gyarapították. A gyűjtéssel kapcsolatos lelkesedésre mi sem jellemzőbb, mint az, hogy a táborok utolsó napjaiban már mindig azt kérték a csoportok, hogy ne legyenek előadások, mert ők gyűjteni szeretnének. Szívesen a táborok fő eredménye, hogy a résztvevők megismerkednek a honismereti kutatással és a gyűjtött anyag feldolgozásával. Közülük a legjobbak a táborból hazatérve a saját lakóhelyükön önállóan is felgyűjtenek és feldolgoznak egy újabb témát a gyűjtőpályázatra.

A Fejér megyei ifjúsági honismereti táborokban részt vevő fiatalok évek óta a legszínvonalasabban dolgoznak a különböző honismereti szakkörökben. Közülük sokan a tanév során is rendszeresen bejárnak a múzeumba, levéltárba. Nem csupán az előadásokon, kirándulásokon vesznek részt vagy a kiállításokat kísérik figyelemmel, hanem újabb önálló pályamunkák írásával a megye honismereti kutatásába is bekapcsolódnak. A tábor programjában minden évben szerepel egy jelentős Fejér megyei régészeti ásatás bemutatása. Ennek nyomán a táborlakók közül sokan jelentkeznek szünidei munkára a múzeum feltárásainál, elsősorban a Gorsiumban. A tábor hatására sokan történészek, néprajzkutatók, régészek szeretnének lenni. A pályaválasztással kapcsolatos családások megelőzésére, alaptalan biztatás helyett inkább azt hangsúlyoztuk a diákok előtt, hogy a Honismereti mozgalomba szakmunkásként, tanítóként, agronómként, mérnökként vagy más foglalkozású emberként is bekapcsolódhatnak. Ennek ellenére közülük sokan nyertek felvételt vagy készülnek bölcsészkarra, tanárképző főiskolára.

Végezetül néhány tervünkről és a gazdasági kérdésekről. Az első, 1976-os velencei sátoortáborot kivéve, táborainkat olyan helyeken rendeztük, ahol diákokthozonban vagy munkásszálláson lakhattunk. (1976, 1977: Velence, 1978: Enying, 1979: Sárbogárd, 1980: Mór, 1981: Bicske, 1982: Pusztaszabolcs). 1983-ban Vajtán rendeztük meg táborunkat, ahol elsősorban a Mezőföld történeti és néprajzi kérdéseivel foglalkoztunk. 1984-ben Bakonycsernyén az itteni szlovák és felvidéki származású magyar lakosság körében kutattunk. Tizedik táborunkat pedig Székesfehérváron szeretnénk megrendezni 1985-ben, ahol Székesfehérvár-Felsőváros történeti és néprajzi kérdéseit vennénk elő. Az ifjúsági honismereti táborok mellett –

vagy azokkal együtt – szükség volna Fejér megyében is felnőtt pályázóink, a Honismereti mozgalom aktív résztvevői számára valamiféle tanfolyamra, továbbképzésre vagy táborra.

Legutóbbi ifjúsági honismereti táborunkban 40 diák vett részt. A tiznapos tábor összes költsége 55 ezer forint volt. Táborunk megrendezéséhez évek óta a Fejér megyei Tanács és a Hazafias Népfront Fejér megyei Bizottsága nyújtják az anyagi feltételeket. Részt vevő diákjaink számára a tábor valamennyi rendezvényével, kirándulásaival együtt teljesen ingyenes.

Lukács László

Vas megye földrajzi neveinek összegyűjtéséről

Értekes könyv jelent meg a közelmúltban Vas megye Tanácsa, a Magyar Tudományos Akadémia és a Művelődési Minisztérium támogatásával, a Vas megyei Múzeumok Igazgatósága gondozásában.¹ A könyv életre hívója és fáradhatatlan munkása dr. Végh József kandidátus, az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa. A könyv a zalai, somogyi, tolnai kötetek után sorrendben a negyedik értékes forrásgyűjtemény. Gazdag, sokoldalú anyagot nyújt a nyelvtudomány, a tárgyi és szellemi néprajz, a régészet, a település-, gazdaság-, művelődés- és helytörténeti kutatók számára. Megtalálható benne a megye összes településének bel- és külterületi helyneve, tájékoztató a határrészek domborzati viszonyairól és megművelésük, gazdasági hasznosításuk módjáról. Feljegyezték a nevekhez fűződő fontosabb néphagyományokat, mondákat, betyártörténeteket, valamint az adatközlőknek a nevek eredetére vonatkozó feltevéseit, népi magyarázatait is. A felhasználhatóság szempontjából értékes része a könyvnek a betűrendes mutató, amelyben az összetett nevek elemekre bontva is megtalálhatók, megkönnyítve ezzel a visszakeresés és a tipológiai feldolgozás munkáját.

A szlovén, horvát és német nevek a megyében élő nemzetiségi lakosság műveltségét és hagyományait tükrözik, a különösen gazdag őrségi névanyag pedig bevilágít egy évszázadokon át elzárt vidék népi világába.

A földrajzi nevek összegyűjtését a Savaria Múzeum néprajzi osztályának vezetője, Bárdosi János indította el, már 1965-ben, a hasonló zalai munka megjelenése után. A Vasi Szemlében közölt felhívásra azonban alig néhányan jelentkeztek. Ezt követően 1967 májusában keresett meg Végh József és Bárdosi János azzal, hogy a megye pedagógusainak bevonásával szervezzük meg a gyűjtést. A magam részéről egyetértettem ezzel, s számba vettük, hogy kikre lehet számítani ebben a munkában. A közös teendők egyeztetése után felkerestem a járási, városi művelődési osztályok vezetőit, ahol kijelöltük a gyűjtőmunkára alkalmas pedagógusokat. Ezt követte a névre szóló írásbeli felkérés. 1967. augusztus végén, a névet előkészítő szakmai tanácskozások során végeztük el a szükséges eligazítást, a gyűjtésben részt vevő nevelők részére, mégpedig járasonként.

A volt szentgotthárdi járás gyűjtésben részt vevő nevelői részére 1967. augusztus 27-én tartottam meg a tájékoztatót. Magammal vittem Végh József szakmai eligazítást tartalmazó magnetofonszalagját, melyet közösen meghallgattunk, valamint 30 db gyűjtési útmutatót, 150 db I. sz. gyűjtőlapot, 450 db II. sz. gyűjtőlapot, és 28 db különnyomatot, amely a gyakorlati teendőket ismertette. Ugyanitt átadtam a gyűjtőknek a 7 község (Őriszentpéter, Szalafő, Kondorfa, Magyarlak, Kerkáskápolna, Kercaszomor és Bajánsénye) kataszterterkép-másolatát. A többi 23 község térképe ekkor még nem volt kész, csak később küldtünk szét a gyűjtőknek. A területi gyűjtés befejezésének határidejét 1968. szeptember 30-ban jelöltük meg. Hasonló módon történt az indítás más járásoknál is. A munka könnyítésére különböző segédanyagokat is a gyűjtők rendelkezésére bocsátottunk. Pl.: néhány problematikus névtípus leírása, a Pesty-féle helynévanyag, Útmutató Vas megye földrajzi neveinek hangjelöléséhez és helyesírási problémáihoz stb.

Az induláskor sok nehézség mutatkozott a gyakorlati teendőket illetően, ezért 1967. december 3-án összehívtuk Szombathelyre a gyűjtőmunkát végző pedagógusokat, ahol dr. Végh József igen alapos, mindenre kiterjedő előadást tartott, majd részletesen megbeszéltük a kérdéseket. Ezen 128 gyűjtő vett részt, és ott voltak a megye tanulmányi felügyelői is, akik figyelemmel kísérték ezt a nagy jelentőségű munkát. A kijelölt határidőre a területi gyűjtés 92%-ban befejeződött, tehát a hiányzó községek gyűjtőihöz 1968. október 19-én a következő szövegű levelet küldtem: „Az a megtiszteltetés érte megynket a Tudományos Akadémia részéről, hogy Zala megye után másodikként jelölték ki a földrajzi nevek gyűjtésére. Szíves örömet elfogadtuk ezt, s a begyűjtési határidőt 1968. szeptember 30-ig jelöltük

¹ Vas megye földrajzi nevei. Kiadta Vas megye Tanácsa VB. Művelődési Osztálya, 1982. 839 old.